

ט"ו בשבט – גלגולו של חג

התאריך

התאריך ט"ו בשבט נזכר לראשונה במשנה (המאה הראשונה והמאה השנייה לספירה) כאחד מארבעה תאריכים הקובעים מתי מתחילה הספירה של שנה חדשה לעניינים שונים. לדוגמה, א' בניסן נקבע בראש השנה למלכי יהודה וישראל, ובו היו מונים שנה חדשה לשלטונו של המלך; א' בתשרי נקבע, בין היתר, כראש השנה למניין השנים. והתאריך ט"ו בשבט נקבע כראש השנה לאילן. אין הכוונה כאן לחג האילן, אלא לתאריך המיועד לחקלאים כבסיס לחישוב זמניו של יבול הפרות השנתית, לצורך הפרשת מעשר: על-פי התורה, חייב החקלאי להפריש מעשר, כלומר עשירית, מיבול הפרות, בין היתר לטובת העניים והנזקקים.

החג

בתחילה היה ט"ו בשבט התאריך לחקלאים לצורך הפרשת מעשר (עשירית) מיבול הפרות, ולא יום חג. אך במשך הדורות קיבל היום אופי של חג, ולכן אסרו להספיד מתים ביום זה, ואף נהגו לאכול ביום זה מחמשת מיני הפירות שבהם נתברכה ארץ ישראל – גפן, תאנה, רימון, זית ותמר. משמעות מיוחדת קיבל ט"ו בשבט במאה ה-16 בצפת של המקובלים, שקבעו "סדר ליל שמחת האילנות". סדר זה של ט"ו בשבט כלל שולחנות ערוכים, מקושטים בפרחים ובענפי הדס, ועליהם שפע פירות ויין. המסובים היו לומדים על הפרות מתוך התורה, התלמוד וספר הזוהר, ואומרים תפילות מיוחדות לשלום האילנות.

חג הנטיעות

עם ראשית הציונות והקמתן של המושבות הראשונות בארץ ישראל קיבל ט"ו בשבט משמעות נוספת. טקס הנטיעות הראשון של ט"ו בשבט התקיים בשנת תרמ"ד – 1884 במושבה ייסוד המעלה. ההיסטוריון זאב יעבץ, ששימש גם מחנך ומנהל בית ספר, יצא בקריאה לקבוע את ט"ו בשבט כחג הנטיעות, ובט"ו בשבט שנת תר"ן – 1890 לקח את תלמידיו לנטיעת עצים במושבה זיכרון יעקב. בתחילת המאה ה-20, בשנת 1908, הכריזה הסתדרות המורים והגננות בארץ ישראל על ט"ו בשבט כחג הנטיעות, הרעיון קיבל את אישורם של מוסדות התנועה הציונית שפעלו

באותן שנים, לפני הקמת המדינה. מנהג הנטיעות התקבל בכל מוסדות החינוך העבריים והתבצע באמצעות הקרן הקיימת לישראל.

חג שמירת הטבע

ט"ו בשבט קיבל את משמעותו כחג הנטיעות לפני כ- 100 שנה, עם ראשית ההתיישבות הציונית בארץ ישראל. אך במשך השנים שאחרי קום המדינה, עם ההתפתחות וההתרחבות של החקלאות, התעשייה והבנייה, הלכו ופחתו השטחים לנטיעות. ט"ו בשבט איבד את משמעותו כחג הנטיעות – אך קיבל משמעות חדשה: חג שמירת הטבע. גופים ומוסדות העוסקים בהגנה על החי והצומח, כגון החברה להגנת הטבע ורשות שמורות הטבע, עם משרד החינוך, הכריזו על ט"ו בשבט כחג שמירת הטבע.

יום הולדת לכנסת ישראל

בתאריך ט"ו בשבט תש"ט (14 בפברואר 1949) אישרה האסיפה המכוננת את חוק המעבר, שקבע כי האסיפה המכוננת תהיה הכנסת הראשונה של מדינת ישראל. (מבוסס על מאמר של הרב שרגא סימונס, אתר "איש התורה")

משימות

1. תאריך החג לא נקבע רק כחג לאילן. בעבור מי עוד נקבע התאריך ומדוע?

2. הסבירו מהו **מעשר**.

3. מה אסור היה לעשות ביום חג זה?

א. לקצור קציר ב. לקטוף פרות ג. לקבור מתים ד. לעבוד

4. מהו סדר ט"ו בשבט? במה הוא דומה לסדר פסח?

5. מדוע, לדעתכם, קבעה הכנסת את יום הולדתה בתאריך זה?

6. ערכו תרשים המתאר את גלגולו של החג ואת השינויים במשמעותו.

תַּפְּלַת הָאֵילָן / תַּרְגֻּם: דִּידֵי מְנוּסֵי

(על-פי המנון שמורת הטבע של מוזמביק)

אָנִי הַמְּסִיק בְּקֶרֶה אֶת בֵּיתְךָ
וְאֲנִי אֲבוּקָה בְּלִילוֹת חֲשֶׁכָה
וְאֲנִי הוּא הַצֵּל בְּיוֹם קִיץ לוֹהֵט
וְאֲנִי הַמְּשַׁעַן לְיִשִּׁישׁ הַצּוֹעֵד.
וְאֲנִי הַמְּנִיב אֶת הַפְּרִי הַמְּבַחֵר
לְמַעַן תִּרְוַה בּוֹ גְרוֹנְךָ הַנֶּחֱר.
וּבְצִאֲתְךָ לְפָרְנִס מִשְׁפָּחָה מְחַפָּה,
אָנִי חַץ וְקִשֶׁת וְאֲנִי הַחֶכֶה.
כִּי אֲנִי הַקּוֹרָה שֶׁהַקִּימָה בְּקֶתֶה
וְאֲנִי הַשֶּׁלְחָן וְאֲנִי הַמְּטָה,
וְאֲנִי הוּא הַסֶּף וְאֲנִי הַמְּשַׁקּוֹף
וְאֲנִי הַיְדִית שֶׁהַפֶּכֶה לְמִנוּף
וְאֲנִי הַגִּלְגֹּל וְאֲנִי הַקְּרוֹן
וְאֲנִי הָאָרוֹן בְּמַסַּע אַחֲרוֹן.
מְשׁוּם כֶּךָ, אֲדֹנָי הַעוֹבֵר וְהַשָּׁב,
אֵל תִּפְגַּע בִּי לְשׂוּא,
אֵל תִּפְגַּע בִּי לְשׂוּא!!!

המילה **אֵילָן** והמילה **עֵץ** לקוחות משני רובדי לשון שונים: המילה **עֵץ** מקורה במקרא, ואילו המילה **אֵילָן** מקורה בלשון חכמים במשנה. בימינו נראה שהמילה **עֵץ** כבשה לה מקום בלשון הדיבור, ואילו המילה **אֵילָן** התייחדה לרמת לשון גבוהה יותר, ספרותית.

משימות

1. מיהו הדובר בשיר ואל מי הוא פונה?
2. כתבו מה התועלת שמביא העץ לאדם, על-פי כל שורה בשיר.
 - א. אני המסיק בקרה את ביתך
 - ב. אני אבוקה בלילות חשיכה
 - ג. אני הוא הצל ביום קיץ לוהט
 - ד. אני המשען לישיש הצועד
 - ה. אני המניב את הפרי המובחר למען תרווה בו גרונך הניחר
 - ו. בצאתך לפרנס משפחה מחכה, אני חץ וקשת ואני החכה
 - ז. אני הקורה שהקימה בקתה
 - ח. אני השולחן ואני המיטה
 - ט. אני הוא הסף ואני המשקוף
 - י. אני הגלגל ואני הקרון
 - יא. אני הארון במסע אחרון
3. אילו שימושים נוספים עושה האדם בעץ?
4. מהי התפילה שהאילן נושא?
5. כתבו מילה נרדפת לכל מילה.
אַבוֹקָה, חֲשֵׁכָה, לוֹהֵט, מִשְׁעוֹ, יְשִׁישׁ, נְחָר
6. העתיקו מהשיר חמישה זוגות של מילים מתחרזות.
7. מה מטרת השיר?
 - א. לעודד שתילת עצים
 - ב. להרחיב את ייצור הרהיטים
 - ג. לתאר את שימושיו של העץ
 - ד. לבקשה לשמור על הטבע